

13. Удовика В. В. Філософсько-правові проблеми формування особистісних «соматичних» прав людини / В. В. Удовика // 60 річниця прийняття «Загальної декларації прав людини»: зб. наук. статей (м. Запоріжжя, 2008 р.) / За заг. ред. С. М. Тимченка і Т. О. Коломоець. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – С. 292-298.

14. Цебенко С. Б. Права людини у сучасних доктринах православ'я у світлі міжнародних стандартів (загальнотеоретична характеристика): автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. Б. Цебенко; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2013. – 20 с.

15. Шупак М. Церква і права людини: католицькі та протестантські погляди, відображені в церковних документах / М. Шупак // Релігійна свобода і права людини: Богословські аспекти: у 2 т. – Львів: Свічадо, 2000. – Т. 1. – С. 305-341.

ПОЛОНКА І. А.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін
(ПВНЗ «Буковинський університет»)

УДК 340.12 (045)

ОНТОЛОГІЧНО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КАТЕГОРІЙ «ПРАВОВА ПОВЕДІНКА» ТА «ЗАКОННІСТЬ»

У статті підіймається актуальне питання співвідношення правової поведінки та законності, аналізується їх взаємозв'язок в теоретичному розрізі. Досліджується завдання впливу законності на правову поведінку, які можна розділити на: загально-соціальні, спеціально-юридичні, ціннісно-інформаційні. Охарактеризовано функції законності по відношенню до правової поведінки, які доцільно поділяти на загального та управлінського спрямування. Висвітлено механізм впливу законності на правову поведінку, що здійснюється за допомогою правових засобів ідеального та реального характеру.

Ключові слова: *правова поведінка, законність, завдання впливу законності на правову поведінку, функції законності по відношенню до правової поведінки, механізм впливу законності на правову поведінку.*

В статье поднимается актуальный вопрос соотношения правового поведения и законности, анализируется их взаимосвязь в теоретическом разрезе. Исследуется задача влияния законности на правовое поведение, которые можно разделить на: обще-социальные, специально-юридические, ценностно-информационные. Охарактеризованы функции законности по отношению к правовому поведению, которые целесообразно разделять на: общего и управленческого направления. Освещены механизм влияния законности на правовое поведение, которое осуществляется с помощью правовых средств идеального и реального характера.

Ключевые слова: *правовое поведение, законность, задачи влияния законности на правовое поведение, функции законности по отношению к правовому поведению, механизм влияния законности на правовое поведение.*

This article deals with the topical issue of correlation between legal behavior and legitimacy, their relationship in the theoretical context has been analyzed. The problems of legitimacy influence on legal behavior which can be divided into general-social, special-legal and valuably-informational have been studied. The functions of legitimacy in relation to legal behavior which should be divided into general and administrative areas have been characterized. The mechanism of legitimacy influence on legal behavior by using legal ideal and real means has been described.

Key words: *legal behavior, legitimacy, problems of legitimacy influence on legal behavior, functions of legitimacy in relation to legal behavior, mechanism of legitimacy influence on legal behavior.*

Вступ. Формування позитивних властивостей правової поведінки людини неможливо втілювати в життя без впровадження в державі реального панування режиму законності. Людина потребує практичного досвіду поведінки в правовій сфері, досвіду боротьби за дотриманням норм права та зміцнення правопорядку у державі. Саме такий досвід в загальному вигляді і несе в собі законність. Вона як основоположна правова цінність, як правовий режим та метод сприяє підтриманню принципів функціонування правової системи, громадянського суспільства, та викорінення всякого роду негативних явищ у суспільстві. У тісному вивченні взаємовпливу правової поведінки та законності можна виявити усі необхідні умови для підвищення рівня активізації правомірної поведінки та відповідно мінімізувати сферу дію неправомірної поведінки. Зважаючи на це, розгляд проблеми співвідношення даних правових явищ на сьогоднішній день є недостатньо дослідженим, однак має найважливіше значення для розбудови правової держави, збереження і підтримання законності та правопорядку у державі, належне забезпечення правової поведінки людини.

Значний доробок у дослідженні зазначеної проблематики здійснили вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як: С. Алексєєв, І. Боляк, А. Ефремов, Н. Оніщенко, С. Капітанська, В. Кудрявцев, В. Самохвалов, О. Скакун та інші.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження онтологічно-теоретичних особливостей взаємозв'язку категорій «правова поведінка» та «правосвідомість».

Результати дослідження. У сучасній юридичній літературі існує безліч визначень законності, однак, більшість з них характеризують вказану категорію як вимогу суворого і неухильного виконання законів та підзаконних актів всіма суб'єктами права. Зазначена позиція не відображає всієї специфіки вказаного явища, поряд з імперативним методом необхідно враховувати й інші властивості цієї категорії. На нашу думку, найбільш повне й точне визначення, що відображає сучасні умови функціонування законності подає В. В. Самохвалов. На його думку, «законність являє собою обумовлене закономірностями суспільного розвитку комплексне соціально-правове явище, яке складається з трьох взаємозв'язаних складових, а саме: принципу, методу і режиму існування держави, що полягає у розумінні, суворому і неухильному виконанні всіма суб'єктами правовідносин вимог законодавчих актів, які повинні відповідати принципу справедливості права як в процесі правореалізації, так і в процесі правотворчості» [6, с.16].

Взаємозв'язок та взаємовплив правової поведінки та законності мають визначальний характер при забезпеченні захисту прав людини і громадянина, підтриманні законності та правопорядку у державі. Співвідношення даних правових явищ можна виразити за допомогою наступних умов, які апелюють на їх тісний зв'язок та вказують на роль у розбудові правової держави:

1) законність, як самостійне соціально-правове явище та фактор впливу, розглядається в тісній взаємодії з поведінкою людини. Саме поведінка людини, яка перебуває у сфері дії права, тобто, правова поведінка, є найважливішим об'єктом її впливу і одночасно засобом формування режиму законності, а також вона є показником досягнутого рівня законності;

2) особа є адресатом, тобто, об'єктом правового впливу, одним із різновидів якого є саме вплив законності. Звичайно, в правовій сфері реальним об'єктом впливу є не тільки сама особистість, але, перш за все, це її правова поведінка [3, с.12];

3) особа є активним суб'єктом правової системи, тобто, від поведінки людини залежить стан законності і правопорядку у державі;

4) відповідно до вимог законності держава, як основний суб'єкт політичної системи суспільства, направляє та впливає на правову поведінку людини, створює необхідні умови для її життєдіяльності: в свою чергу, людина, її діяльність та поведінка на основі законності реалізує свої права та обов'язки;

5) діяльність людини та правова поведінка в усіх сферах життя об'єктивно пов'язана з методами державного управління суспільством, одним з яких є метод законності;

6) законність здійснює істотний фактор впливу на процеси становлення і розвитку позитивних і зменшення негативних властивостей правової поведінки;

7) законність постає зовнішнім детермінантом правової поведінки, в діях яких людина безпосередньо зацікавлена.

Законність необхідно відносити до тих правових явищ, які не регулюють безпосередньо суспільні відносини та правову поведінку, а є або передумовою, або результатом, або відображенням, або дорадчим механізмом такого регулювання.

Для об'єктивності досліджуваної проблематики необхідно сформулювати завдання впливу законності на правову поведінку, які виражають ті фактори впливу, які необхідно вдосконалювати для підтримання законності у державі та забезпечення належної правової поведінки.

Отож, завдання впливу законності на правову поведінку доцільно поділити на наступні види:

1. Загально-соціальні:

а) особистісні, які характеризуються створенням умов для реалізації загальнонаціональних і особистісних інтересів, а також досягнення правомірним способом всіх необхідних для людини соціальних благ;

б) суспільні, що представляють забезпечення необхідного і достатнього рівня розвитку громадянського суспільства, поєднання загально соціальних та особистих інтересів у діяльності державних структур і правової поведінки особистості;

в) економіко-соціальні, що сприяють процесам створення сприятливих економічних, соціальних та ін. умов для використання всього спектру суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів;

г) стимулюючі, що визначають участь людини у формуванні активної життєвої позиції в правовому житті суспільства;

д) охоронні, що здійснюють захист та охорону режиму функціонування громадянського суспільства, яке характеризується явно вираженими демократичними властивостями.

2. Спеціально-юридичні:

а) гіпотетичні, які вказують на створення необхідних передумов для вироблення в особистості стимулів до законслухняної поведінки;

б) нормативні, які забезпечують правову реалізацію належних особистості законних інтересів, прав, обов'язків та недопущення зловживання суб'єктивним правом;

в) позитивні, які виражають зміцнення та стабілізацію правомірної поведінки та мінімізацію протиправної поведінки;

г) внутрішньо-психологічні, які здійснюють формування в особистості ідеї та почуття законності;

д) перспективні, які характеризуються досягненням високої активності особистості у сфері зміцнення законності.

3. Ціннісно-інформаційні:

а) інформаційні, що втілюють в реальне життя як суспільства, так і окремих його громадян передачу інформації про вимоги законності;

б) ціннісні, що відображають вимоги законності так і необхідні правові, соціальні та особистісні цінності.

Законність як соціально-правове явище має певне функціональне навантаження. Функції законності є об'єктом уваги багатьох вчених-юристів. Це пояснюється актуальністю цієї категорії, що має як теоретичне, так і практичне значення.

Функції законності виражають основні напрями її впливу на суспільні відносини, що виражають її сутність та соціальне призначення і здійснюються через дії (поведінку, діяльності) їх суб'єктів [2, с. 277].

У процесі нашого дослідження набуває актуальності питання визначення функцій законності по відношенню до правової поведінки. Їх можна охарактеризувати як основні напрями впливу законності на правову поведінку з метою вирішення завдань, що стоять перед правовою системою суспільства.

Необхідно виділити наступні функції законності в контексті правової поведінки:

1. Загального спрямування:

а) економічна: забезпечення правомірної поведінки і зменшення протиправної поведінки в області економіки;

б) політична: заохочення та залучення особи до вчинення правомірних дій в політичній сфері;

в) соціально-культурна: встановлення всіх необхідних умов для правомірної поведінки та здійснення впливу на зменшення протиправної поведінки в соціально-культурній сфері.

2. Управлінського спрямування:

а) соціальна: характеризується персонально-психологічним напрямом впливу на поведінку людини. Людина в більшості випадків стає законослухняною в процесі соціалізації, тобто, накопичення і засвоєння досвіду поведінки у сфері правової дійсності. Правова (юридична) соціалізація – це складне соціальне явище, пов'язане з формуванням духовного світу людини, що впливає на її сьогодення та майбутнє. Іншими словами, це багатограний, складний процес опосередкованої взаємодії людини з правовою культурою, правовими цінностями, інститутами і нормами суспільства, законністю. У ході такої взаємодії людина поступово опановує навички оперування правовими категоріями і поняттями, в тому числі принципами і вимогами законності. Вона вчиться самостійно орієнтуватися і діяти в юридичному середовищі на основі вимог законності. Мета правової соціалізації зводиться до зміцнення режиму законності, розвитку соціальної активності громадян, формування відповідального ставлення особистості до своїх прав і обов'язків в суспільстві;

б) інформаційно-комунікативна: у законності закладена правова інформація, яка має оціночний характер і відіграє важливу роль при формуванні правової поведінки. Крім цього, законність покликана забезпечувати безперервність правових комунікацій між публічною владою й членами суспільства;

в) стимулююча: законність, виконує чи не найважливішу роль стимулятора до вчинення тільки правової поведінки (правомірної поведінки);

г) обмежувальна: законність забезпечує охорону прав людини та громадянина. Вимоги режиму законності утримують поведінку людини у межах передбачених законністю;

д) контрольна: законність обумовлює контроль, який гальмує дію протиправної поведінки і сприяє активному формуванню правомірної поведінки людини.

3. Іншого спрямування:

а) орієнтаційна: полягає в тому, що особа, знаючи вимоги законності, сама буде свою поведінку правомірним чином, держава, в свою чергу, визначає в нормах права зразки правової поведінки;

б) стабілізаційна: проявляється в здатності права забезпечувати стійкість та сталість у житті суспільства, тобто, постійне підтримання режиму законності та правомірності дій суб'єктів права;

в) прогностична: право завжди надає можливість передбачити майбутній результат дій поведінки людини. Людина, порушуючи вимоги та принципи законності, свідомо пере-

креслює всі необхідні шляхи досягнення поставленої мети, тому що в будь-якому випадку вони призведуть до негативних наслідків.

г) виховна: законність виховує та впливає на свідомість особи, формуючи певний ідеал правової поведінки, необхідність дотримання якого закладено в нормах права.

Продовжуючи висвітлення питання співвідношення правової поведінки та законності, розглянемо механізм впливу законності на правову поведінку. Він здійснюється за допомогою правових засобів. По відношенню до дії впливу законності на правову поведінку правові засоби необхідно розглядати у вигляді ідеального та реального характеру.

До правових засобів ідеального характеру варто віднести:

I. Правосвідомість – знання про вимоги законності, ідея та почуття законності, почуття відповідальності за стан законності, орієнтація на законність. У найзагальнішому вигляді можна представити вихідні моменти взаємодії законності та правосвідомості, які якраз і дозволять виявити базову схему впливу законності через правосвідомість на правову поведінку особистості.

По-перше, законність як основоположна ідея правового життя громадянського суспільства, політико-правовий режим його функціонування формується під впливом і в рамках дії цілого ряду правових явищ. Це власне і саме право, і юридична практика, і правова культура і, звичайно, правосвідомість. Високий рівень правосвідомості в даному випадку виступає не тільки джерелом, чинником становлення законності, а й гарантією успішної реалізації її функцій у суспільстві, в тому числі і по відношенню до правової поведінки особистості.

По-друге, оформившись як цілісне утворення, законність сама забезпечує функціонування і визначає основні параметри існування зазначених явищ. Багато в чому саме під впливом законності відбувається процес становлення і взаємодії всіх видів правосвідомості (суспільного, групового, індивідуального), її структурних складових та правової поведінки людей [1, с. 130].

По-третє, сформована під впливом права, законність та суспільна, групова, індивідуальна правосвідомість справляють істотний вплив на забезпечення поведінки особистості в потрібному режимі. Правосвідомість «працює» через загальну правову оцінку соціальних фактів, через судження про їх відповідність ідеї правового та законного, через почуття права і законності, в результаті чого виникає вольова спрямованість поведінки людей. Дане положення є ключовим для розуміння місця і ролі правосвідомості в структурі механізму впливу законності на правову поведінку людини.

По-четверте, правосвідомість виконує регулятивну функцію по відношенню до поведінки людини та інших суб'єктів права. За допомогою правосвідомості здійснюється процес усвідомлення законності, її вимог і включення до структури правової поведінки. У структурі правосвідомості знаходить своє закріплення ідеальна модель правомірної поведінки, яка активно впливає на оцінку людини різних правових поведінкових актів.

По-п'яте, під впливом права, юридичної практики та інших компонентів правової системи у людини формується значна гамма ідей, знань, почуттів, емоцій, уявлень, установок, орієнтацій. Однак внаслідок зміни політичної, економічної, правової систем і, як наслідок, законодавства, юридичної практики ряд знань, уявлень, установок на конкретну поведінку в тій чи іншій правовій ситуації можуть вичерпати себе і підлягають коригуванню або навіть заміні. Законність, як правило, більш стабільне утворення, яке сприяє виникненню у свідомості більш загальних і стійких утворень, що мають методологічне значення для орієнтації індивіда в правовій сфері. Йдеться про ідеї, почуття законності, орієнтацію на законність та звичку дотримання правових норм.

II. Права та обов'язки (як самої особистості, так і інших суб'єктів права) носять спеціальний характер, виражають діяльність суб'єктів, сприяють орієнтації на реалізацію здійснення вимог законності в поведінці людини.

Інструментальна роль прав і обов'язків як правових засобів, за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення поставлених правових

цілей. Права та обов'язки містять основні моделі поведінки індивіда в правовій сфері, в тому числі і в сфері законності, а також моделі діяльності осіб, структур, та в найбільшій мірі забезпечують реалізацію вимог законності на особистісному рівні. Права та обов'язки суб'єктів забезпечення законності в поведінці індивіда знаходять своє правове оформлення, насамперед в такому первісному структурному утворенні правової системи, як норма права [5, с. 139].

До правових засобів практичного характеру варто віднести акти реалізації здійснення прав та обов'язків.

Акти реалізації прав та обов'язків як структурні елементи механізму впливу законності на правову поведінку особистості представляють собою юридично значущу діяльність. Стан законності в значній мірі залежить від цілеспрямованої діяльності самих об'єктів впливу, в нашому випадку це залежить від правової поведінки особи. Акти реалізації прав та обов'язків посідають особливе місце у механізмі даного впливу, оскільки являють собою його кінцеву мету.

Висновки. Законність, як комплексне соціально-правове явище, знаходиться у тісному зв'язку з правовою поведінкою. За допомогою визначення завдань впливу законності на правову поведінку можна забезпечити нормальне функціонування як соціальної, так і правової держави, та активізувати правомірну поведінку, відповідно знизити рівень протиправної поведінки. Функції законності по відношенню до правової поведінки виражають їх вплив на формування позитивних властивостей правової поведінки з метою вирішення завдань, які стоять перед нашою державою на сучасному етапі розвитку. У результаті дослідження ми зуміли сформулювати механізм впливу законності на правову поведінку. Він характеризується загальним характером, тому що впливає на поведінку людини починаючи з правосвідомості громадян, формулюючи моделі поведінки людини, тобто, права та обов'язки і закінчується виданням акта реалізації прав та обов'язків, який являє собою кінцеву мету даного механізму.

Список використаних джерел:

1. Боляк И. А. Поведение в публично-правовой сфере: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. / И. А. Боляк. – М. : 2005. – 160 с.
2. Горінецький Й. Поняття законності: новий зміст у сучасних умовах / Й. Горінецький // Публічне право. – 2011. – № 4. – С. 276-281.
3. Ефремов А. Ф. Принципы и гарантии законности: автореф. дис. канд. юр. наук: 12.00.01 / А. Ф. Ефремов. – М., 1999. – 19 с.
4. Оніщенко Н. М. Принцип законності: наукові реалії сьогодення / Н. М. Оніщенко // Альманах права. Основоположні принципи права як його ціннісні виміри. Науково-практичний юридичний журнал. Випуск 3. – К., 2012. – С. 13-18.
5. Капітанська С. А. Правомірна бездіяльність як форма правової поведінки: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. / С. А. Капітанська. – К., 2005. – 202 с.
6. Самохвалов В. В. Законність і справедливість: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / В. В. Самохвалов. – К., 2008. – 18 с.

